

Kickstart je woordenboek; zó werkt het!

handige zoekhulpjes
(zie ook de letter-
liniaal achter op het
boek)

wa

waar — waarom

waar **1** DE (mv waren) spullen, goederen om te
verko¹pen: *de koopman staat met zijn ~ op de markt*
2 BN **1** echt, niet gelogen of verzonnen • (*een*
beeld, foto enz. van iemand) op ware grootte net zo
groot als de persoon zelf: *ware liefde* **2** juist, wat
klo¹pt: *wat je zegt, is ~* • *het is ~ ook tussen haakjes*,
dat was ik bijna vergeten **3** BW op/in welke plaats
<vragend en betrekkelijk>: *~ heb je de auto gezet?*; *de*
stad ~ Erasmus geboren is

voorbeeldzinnen
staan achter een
zwarte stip

trefwoorden
zijn **vetgedrukt**

meerdere
betekenissen
krijgen een **vet**
en **zwart** cijfer

meerdere
woordsoorten
krijgen een **vet**
en **blauw** cijfer

Check voor meer info de *Gebruiksaanwijzing* op pagina's 7 en verder.
Kijk je liever? Op [Youtube](#) vind je zes **korte filmpjes** met meer uitleg;
zoek op 'Prisma woordenboekentrainer'.

Prisma woordenboek Nederlands

Bewerking: drs. Martha Hofman en redactie Prisma
Oorspronkelijke auteurs: prof. dr. A.A. Weijnen en drs. A.P.G.M.A. Ficq-Weijnen
Auteur van de *Basisgrammatica Nederlands*: Henriëtte Houët
Bijdrage Belgisch-Nederlands: prof. dr. W. Martin, prof. dr. W. Smedts, Leen van
Cleynenbreugel en Miet Ooms

Typografie: Underware, Den Haag
Lettertypes: Zeitung & Dolly
Omslagontwerp: Raak Grafisch Ontwerp, Utrecht

ISBN 978 90 003 5852 6
65 26
ISBN 978 90 003 6308 7 FLUO-editie
10 26
ISBN 978 90 003 5853 3 Belgische editie
62 26

NUR 627

www.prisma.nl
www.prismawoordenboeken.be
www.unieboekspectrum.nl

© Uitgeverij Unieboek | Het Spectrum bv

Prisma maakt deel uit van Uitgeverij Unieboek | Het Spectrum bv
Postbus 23202
1100 DS Amsterdam

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een
geautomatiseerd bestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch,
mechanisch of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.
Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

All rights are reserved, including those for text and data mining, AI training and similar technologies.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16 Auteurswet
1912, juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stb.
471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen
aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB, Hoofddorp).
Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere
compilatiewerken dient men zich tot de uitgever te wenden.

Ondanks de aan de samenstelling van de tekst bestede zorg kan noch de redactie noch de uitgever
aansprakelijkheid aanvaarden voor eventuele schade die zou kunnen voortvloeien uit enige fout die in deze
uitgave zou kunnen voorkomen.

Opneming van een woord in dit woordenboek prejudiciëert niet ten aanzien van het al of niet bestaan van
merkenrechten op dat woord. De uitgever heeft er naar gestreefd alle merknamen die in de Prisma
woordenboeken voorkomen te voorzien van een handelsmerksymbool (*).

Over Prisma woordenboeken

De Prisma's zijn al jaren **de meest gekochte en gebruikte woordenboeken** op scholen en daarbuiten. Ze hebben een uitstekende reputatie onder docenten, die deze woordenboeken al ruim een halve eeuw aanbevelen.

In geen ander pocketwoordenboek vind je zo veel **betrouwbare informatie**. De inhoud is samengesteld en gecontroleerd door ervaren lexicografen en vertalers. In alle Prisma's wordt de **officiële spelling** toegepast, volgens de regels van de Nederlandse Taalunie.

Dit Prisma woordenboek biedt **meer informatie** dan welk ander pocket-woordenboek ook: het bevat tienduizenden trefwoorden en duizenden voorbeeldzinnen: alles wat je als leerling op de middelbare school nodig hebt. De Prisma pockets worden voortdurend bijgewerkt en elke nieuwe druk bevat de meest **actuele updates**.

Deze pocket is erg **helder en gebruiksvriendelijk** door de overzichtelijke indeling van betekenissen, voorbeeldzinnen en idiomen. De extra kleur en de letterliniaal zijn belangrijke hulpmiddelen waarmee je snel vindt wat je zoekt.

Heb je vragen of opmerkingen? Mail deze dan naar info@prisma.nl. Alvast hartelijk dank!

de Prisma redactie

Inhoud

- 6 Het Belgisch-Nederlands in dit woordenboek
- 7 Gebruiksaanwijzing
- 10 Bijzondere tekens
- 11 Afkortingen
- 12 Voorbeeldpagina
- 13 Het woordenboek (A-Z)
- 847 Basisgrammatica

Voorbeeldpagina

blauw **blauw** ^{BN} ^{DIETS} ~ laten je ergens niet mee bezighouden, geen beslissing nemen

bla-zer ¹ "blaa-" ^{DE} ^(M) ^(MV + S) speler op een blaasinstrument

bla-zer ² ^(blee-) ^{DE} ^(M) ^(MV + S) jasje, colbert van een lichte stof zonder voering

bla-zen ^{HET} wapenschild • ^{een smet op iemands} slecht voor iem.s eer, reputatie

bleef ^{WW} verl. td. → **blijven**

bleek ¹ ^{BN} zonder of met weinig kleur • ^{wat zie je ~jes wat is je gezicht bleek} ² ^{DE} bleekmiddel ³ ^{WW} ^(verl. td.) → **blijken**

bleek-ge-zicht ^{HET} ^{MIN.} witte persoon <zoals die in films, boeken e.d. wordt genoemd door Noord-Amerikaanse indianen>

bleek-neus ^{DE} ^(M) iemand die er bleek en zwak uitziet

bleek-scheet ^{DE} ^(M) ¹ ^(MIN.) iemand die er ongezond bleek uitziet ² ^{MIN.} witte persoon

bleek-sel-de-rij, **bleek-sel-de-rie** ^{DE} ^(M) selderie die opzettelijk bleek is gehouden

bleek-wa-ter ^{HET} oplossing van natriumhypochloriet (NaOCl) in water, gebruikt als bleekmiddel en als schoonmaakmiddel

blei ^{DE} karperachtige zoetwatervis

ble-ken ¹ ^{WW} bleekte, h./is gebleekt ¹ ^{HET} ^{DE} ^(M) ^(MV + S) ² ^{WW} verl. td. → **blijken**

blen-der ^{DE} ^(M) ^(MV + S) keukenapparaat om voedsel in fijn te maken en te mengen

blè-ren ^{WW} ¹ <van schapen> **blaten** ² <van mensen> luid huilen of schreeuwen: ^{een blèrend kind}

bles ^{DE} ^(MV + S) ¹ witte vlek op het voorhoofd van een dier, vooral van een paard ² ^{BELG.} haarlok die over het voorhoofd valt

bles-se-ren ^{WW} verwonden: ^{de voetballer heeft zich geblesseerd}

bles-su-re ^{DE} ^(V) ^(MV + S/+N) wond, verwonding: ^{de voetballer liep een op}

bles-su-re-tijd ^{DE} ^(M) extra speeltijd in een wedstrijd

bleu ^{BN} ¹ ^{NL} lichtblauw ² ^{VOORAL NL} verlegen

ble-ven ^{WW} verl. td. → **blijven**

bleik ^{DE} ^(M) ¹ blei, vissoort uit de familie van de karpers ² jonge brasem ³ haring van minder dan een jaar oud

bliep ^{DE} ^(M) ^(MV + S) klank die een kort elektronisch geluidssignaal weergeeft

blies ^{WW} verl. td. → **blazen**

blie-ven ^{WW} believen

blie-zen ^{WW} verl. td. → **blazen**

bloed-druk ^{DE} ^(M) druk die het bloed uitoefent op de wanden van de aderen: ^{een hoge/lage hebben; de ~ opmeten}

Stippen geven de plek aan waar in het trefwoord kan worden afgebroken.

Spreekwoorden en vaste uitdrukkingen geven we schuingedrukt, na een zwart driehoekje, met in Romeinse letters de verklaring/vertaling.

Uitspraak geven we aan tussen aanhalingstekens ("...").

Voorbeeldzinnen geven we schuingedrukt, na een zwart bolletje, met in Romeinse letters de verklaring.

Meerdere woordsoorten binnen een trefwoord geven we aan met vette, blauwe cijfers; woordsoorten geven we in blauwe letters, in kleinkapitaal.

Andere grammaticale informatie geven we in blauwe letters en cijfers.

Labels geven extra informatie over stijl, herkomst of vakgebied; ze staan in zwarte letters, in kleinkapitaal.

Trefwoorden en varianten daarvan zijn vet gedrukt; voorzetsels die de betekenis van een trefwoord veranderen ook.

Meerdere betekenissen binnen een trefwoord geven we aan met vette, zwarte cijfers.

Tussen geknikte haken geven we extra gebruiksinformatie.

Tildes (~) vervangen het trefwoord in voorbeeldzinnen, spreekwoorden en vaste uitdrukkingen.

Een pijl verwijst naar een ander trefwoord.

Een schuine streep (/) scheidt woorden die onderling verwisselbaar zijn.

0-9

0 **AFK** nul, symbool van bloedgroep <ten onrechte vaak aangeduid als letter O>

0.0-bier-tje **HET** (mv +s) alcoholvrij biertje <met 0,0% alcohol>

2.0 **BN** verbeterde/vernieuwde versie van: USB ~; oma's groentesoep ~

1 april-grap **DE** (mv +pen) grap op 1 april waarbij je iemand voor de gek houdt

3D "drie-dee" **BN** driedimensionaal, met drie dimensies <n.l. hoogte, lengte en breedte>

3D-bril **DE** (m) (mv +len) speciale bril waarmee je diepte kunt zien in een film

3D-film **DE** (m) (mv +s) film met 3D-effect

3D-prin-ten **WW** <een driedimensionaal voorwerp> synthetisch materiaal

3D-prin-ter **DE** (m) (mv +s) apparaat dat driedimensionale voorwerpen kan printen

4D "vier-dee" **BN** 1 NATK. vierdimensionaal <met tijd als vierde dimensie> 2 A~v met toegevoegde effecten zoals beweging en wind <bijv. bij filmvertoningen>

4K aanduiding voor schermresolutie van 3840 x 2160 pixels

4wd **DE** (m) fourwheeldrive <auto> vierwielaandrijving, waarbij voor- en achterwielen worden aangedreven

5 eu-ro-bil-jet **HET** bankbiljet van vijf euro

5G vijfde generatie netwerk voor mobiele communicatie <met hogere snelheid en betere kwaliteit bij mobiel internet>

06-num-mer **HET** telefoonnummer voor mobiele aansluitingen dat begint met 06

24/7 "vierentwintig zeven"/"twentig-fo:R-sevvan"

BN 24 uur per dag en 7 dagen in de week, voortdurend, onophoudelijk: de benzinepomp is 24/7 geopend

A

a **1** **DE** (mv +s) 1 eerste letter van ons alfabet • van ~ tot z van het begin tot het eind • wie ~ zegt, moet ook b zeggen als je eenmaal ergens aan begint, moet je ermee doorgaan: de a van Anton <in het telefoonalfabet> 2 <spraakklank> klinker die je midden onder in de mond vormt 3 **MUZ.** toon in de toonladder, la 4 dat wat op de eerste plaats genoemd wordt 2 **AFK** are

à **vz** 1 voor een bepaald bedrag per eenheid: zes stuks ~ € 5,- 2 vanaf een bepaald bedrag of aantal tot een bepaald hoger bedrag of aantal: vijftien ~ twintig euro

a- **VOORV** niet- • amuzikaal niet muzikaal • asociaal niet sociaal

A **AFK** 1 NATK. ampère 2 **SCHEIK.** argon 3 symbool van bloedgroep

A- **VOORV** van de beste kwaliteit: een A-merk

A3 **AFK** <van papier> formaat van 420 bij 297 millimeter <2 keer A4>

A4 **AFK** <van papier> formaat van 210 bij 297 millimeter

A-4-**tje** **HET** (mv +s) vel papier in A4-formaat

AA **AFK** **DE** • AA-batterij standaardformaat cilindervormige batterij

AAA **AFK** **DE** • AAA-batterij klein formaat cilindervormige batterij

aag-je **HET** (mv +s) meisjesnaam: Aagje • **VOORAL** NL een nieuwsgierig ~ nieuwsgierig iemand

aai **DE** (m) streling, één strelende beweging: ik gaf mijn dochtertje een ~ over haar wang

aai-en **WW** zacht en liefkozend je hand over iemand of iets bewegen: ze aait haar hond; iemand over de bol ~

aak **DE** (mv aken) vaartuig met een platte bodem

aal **DE** (m) (mv alen) slangvormige vissoort, paling • zo glad als een ~ sluw, listig

aal-bes **DE** 1 struik met eetbare bessen 2 **bes** van die struik

aal-moes **DE** (mv -moezen) iets, vooral een beetje geld, dat je geeft aan iemand die heel arm is

aal-schol-ver **DE** (m) (mv +s) zwarte zwemvogel

aam-beeld **HET** 1 ijzeren blok om op te smeden 2 **ANAT.** middelste van de drie gehoorbeentjes

aam-bei-en **DE** (mv) gezwollen bloedvaten in de endeldarm, te voelen als knobbels bij de anus

aan 1 **vz** 1 op een plaats en in aanraking of verbonden met iets: het schilderij hangt ~ de muur; ~ de piano: Wibi Soerjadi 2 vlak bij iets: ~ een drukke weg wonen 3 in de richting van een plaats of persoon: de brief is ~ haar gericht 4 • er niet ~ willen niet tot iets willen besluiten • ergens ~ toe zijn behoefte hebben aan iets; klaar zijn voor iets • de tijd ~ jezelf hebben vrij over je tijd kunnen beschikken • iets ~ iemand te danken hebben iets verkregen, bereikt hebben dankzij die persoon • avond ~ avond iedere avond weer 2 **BW** 1 op of

0 — aan

aa

aanbakken — aandoen

om het lichaam: ze heeft haar nieuwe jurk ~ 2 in werking, brandend: de tv staat ~; de kachel is ~ 3 • het is weer ~ de verkering, liefdesrelatie is hersteld • er is niets ~ het is gemakkelijk; het is niet interessant • er is niets van ~ er is niets van waar

aan-bak-ken **WW** bakte aan, is aangebakken zich vasthechten van eten aan de pan tijdens het bakken of koken: de aardappelen zijn aangebakken

aan-be-lan-den **WW** <ergens> terechtkomen

aan-bel-len **WW** geluid maken met een deurbel om te laten weten dat je voor de deur staat: bij de buren ~

aan-be-ste-den **WW** bedrijven uitnodigen om een prijs te noemen voor een werk dat één van hen mag uitvoeren

aan-be-ste-ding **DE** (v) (mv +en) het aanbesteden, het afspreken met een aanneemer dat deze binnen een bepaalde periode een werk zal uitvoeren • openbare / publieke ~ aanbesteding waarvoor elke aanneemer kan inschrijven • onderhandse ~ aanbesteding waarvoor een heel klein aantal aannemers wordt gevraagd om in te schrijven

aan-be-ta-len **WW** een deel van het aankoopbedrag betalen voordat de dienst of het product geleverd is

aan-be-ta-ling **DE** (v) betaling van een deel van het bedrag bij een aankoop terwijl de rest later wordt voldaan: een ~ doen voor een nieuwe tv

aan-be-ve-len **WW** zeggen dat iets of iemand goed is, aanprijzen, aanraden: ik kan je dat restaurant ~ • je aanbevelen houden voor iets laten weten dat je dat graag wilt (doen): als je nog eens zo'n klus hebt, houd ik me aanbevelen

aan-be-ve-lens-waardig **BN** zo goed, nodig of leuk dat je het iemand kunt aanraden

aan-be-ve-ling **DE** (v) het aanbevelen, verklaring waarin iemand of iets wordt aanbevelen: voor die stage heb ik een ~ nodig van mijn docent • het verdient ~ om de groente eerst te wassen dan heeft de voorkeur, dat is het beste • dat strekt tot ~ dat is een voordeel: voor deze functie strekt kennis van het Frans tot ~

aan-bid-de-lijk **BN** heel mooi, lief, charmant: een ~ meisje

aan-bid-den **WW** aanbada, h. aanbeden 1 als goddelijk wezen vereren 2 heel erg veel houden van: hij aanbidt haar

aan-bid-der **DE** (m) (mv +s) 1 iemand die aanbidt 2 iemand die grote bewondering en liefde koestert voor iemand anders • een stille ~ iemand die deze gevoelens niet uitspreekt

aan-bie-den **WW** bood aan, h. aangeboden zeggen dat iemand iets mag hebben of gebruiken of dat je bereid bent iets voor iemand te doen: kan ik u iets te drinken ~?; je excuses ~

aan-bie-der **DE** (m) bedrijf dat of organisatie die een dienst of een product aanbiedt <bijv. internet of elektriciteit>

aan-bie-ding **DE** (v) iets dat tijdelijk goedkoper is dan normaal: deze week is de tandpasta in de ~

aan-bin-den **WW** 1 met touwen, riemen e.d. vastmaken: de schaatsen ~ 2 beginnen • de strijd ~ beginnen te strijden tegen iets of iemand

aan-blij-ven **WW** in functie blijven: Sam blijft voorlopig aan als voorzitter

aan-blik **DE** (m) 1 het kijken naar iets of het zien van iets: bij de ~ van al dat eten kreeg ik honger 2 dat wat iemand ziet: het dorp bood na de overstroming een trieste ~

aan-bod **HET** 1 dat wat iemand aanbiedt: ik wilde je graag helpen, maar je hebt mijn ~ afgeslagen 2 dat wat er te koop is, de producten of diensten die worden aangeboden: een groot ~ aan mobiele telefoons

aan-bo-ren **WW** 1 met een boor een hoeveelheid van iets bereiken <petroleumbroon, gasbel, erts-laag enz.> 2 **FIG.** doordringen tot (verborgen) mogelijkheden in iemand of iets: nieuwe talenten bij jezelf ~

aan-bouw **DE** (m) 1 het bouwen van iets aan iets anders • in ~ zijn bezig zijn gebouwd te worden 2 iets dat aan iets anders gebouwd is

aan-bra-den **WW** kort braden

aan-bran-den **WW** bruin of zwart worden van gerechten door te grote verhitting: het vlees is aangebrand • **FIG.** gauw aangebrand snel kwaad, prikkelbaar

aan-bre-ken **WW** 1 beginnen: de dag breekt aan 2 beginnen te gebruiken: een pak koekjes ~

aan-bren-gen **WW** 1 maken, plaatsen, bevestigen: een isolatielaag ~; wijzigingen ~ in een tekst 2 naar een bepaalde plaats brengen: een voorraad stenen ~; tijdens de plechtigheid brachten kinderen bloemen aan 3 bij de politie, bij het gerecht melden: een dief bij de politie ~ 4 maken dat iemand lid, klant e.d. wordt: abonnees ~

aan-dacht **DE** het letten op of denken aan iets of iemand: ons kind heeft veel ~ nodig; beste mensen, mag ik even uw ~?; iets onder iemands ~ brengen

aan-dacht-tig **BN** terwijl iemand goed oplet: een ~ publiek; als bw te luisteren ~

aan-dachts-punt **HET** iets wat bijzondere aandacht krijgt of nodig heeft

aan-deel **HET** 1 deel, bijdrage: de gemeente had een groot ~ in de opvang van de vluchtelingen 2 **FIN.** het voor een klein deel mede-eigenaar zijn van een bedrijf, bewijs daarvan: zij bezit vele aandelen in techbedrijven • preferent ~ aandeel met meer voorrechten <bijv. over de winstverdeling>

aan-deel-hou-der **DE** (m) eigenaar van een aandeel in een onderneming

aan-den-ken **HET** (mv +s) voorwerp dat aan iets of iemand herinnert: een T-shirt als ~ aan het toernooi

aan-die-nen 1 **WW** iemands komst melden 2 **WKD** **WW** zich ~ 1 zich melden 2 komen, ontstaan: er dienen zich problemen aan

aan-dik-ken **WW** **FIG.** groter maken, overdrijven: een verhaal ~

aan-doen **WW** 1 aantrekken: een jas ~ 2 aansteken, in werking stellen: het licht ~ 3

Basisgrammatica

Grammatica is misschien niet je lievelingsvak. Je vond waarschijnlijk de taallessen op de basisschool met zinsontleden en woordbenoemen, ingewikkeld of dodelijk saai, of misschien wel allebei. Daarnaast vraag je je mogelijk af wat het nut is van kennis over de Nederlandse grammatica. Praten en schrijven lukt je immers ook wel zonder dat je al die regels en regeltjes kent. Waarom zou je ze dan leren?

Allereerst helpt kennis van de grammatica je de lessen over andere talen beter te begrijpen. In de lessen Engels, Frans en Duits gaat het vaak over de grammaticale regels van die talen. Je leert die regels makkelijker als je ook de regels van je eigen taal kent. Je snapt dan sneller wat de overeenkomsten en de verschillen zijn tussen Nederlands en andere talen.

Is grammatica dan alleen maar een steunvak voor andere vakken? Je hebt er in ieder geval je hele leven wat aan. Misschien besluit je ooit nog eens bijvoorbeeld een cursus Russisch, Portugees, of Arabisch te volgen. Ook dan moet je kunnen aansluiten op de grammaticale regels van die taal. Je leert die taal dan makkelijker en sneller als je ook weet hoe het Nederlands in elkaar zit.

Ook is kennis van de Nederlandse grammatica handig als je in het buitenland geboren bent of als je ouders geen Nederlands spreken. Je snapt dan sneller en beter hoe het precies zit met bijvoorbeeld de juiste volgorde van woorden in een zin of het gebruik van *de* en *het*.

Ten slotte: als je beter begrijpt hoe de Nederlandse taal in elkaar steekt, zul je hem ook beter en makkelijker gebruiken. En dat is in ieder geval winst voor later. De Nederlandse taal gaat je leven lang mee en hoe beter je hem weet te gebruiken, hoe makkelijker je je door bepaalde fasen van je leven slaat.

Misschien wordt schrijven wel een belangrijk onderdeel van je beroep. Misschien word je nog eens schrijver of journalist.

Deze basisgrammatica leidt je stap voor stap door de regels van de Nederlandse grammatica heen. Elke volgende stap sluit aan bij de vorige. Je kunt deze basisgrammatica dan ook het beste van het begin tot het eind doorwerken.

1 Grammatica: de regels voor zinnen en woorden

Wat is grammatica precies? Allereerst gaat grammatica altijd over zinnen. Een zin is een combinatie van woorden die samen een goed lopend geheel vormen en een afgeronde betekenis hebben. Op papier begint een zin met een hoofdletter en eindigt hij met een punt. Als uitgangspunt voor de uitleg kiezen we dan ook altijd een of meer zinnen. Lees om te beginnen het zinnetje hieronder. Als je het leest, weet je direct wat er staat: *Vandaag eten we pannenkoeken.*

Je kunt de woorden van deze zin in een andere volgorde zetten, zonder dat de betekenis verandert: *We eten vandaag pannenkoeken.* *Pannenkoeken eten we vandaag.*

Maar bij een bepaalde volgorde betekent de zin opeens iets anders: *Eten we vandaag pannenkoeken.*

Nu is het plotseling niet zeker of we pannenkoeken eten. Dat is nog maar de vraag! Achter de laatste voorbeeldzin hoort dan ook een vraagteken.

Wat kun je uit deze zinnetjes met verschillende woordvolgordes opmaken? Je kunt de volgorde van de woorden in een zin veranderen, maar dat kan maar tot op zekere hoogte om nog dezelfde betekenis te houden. Dat betekent dat de betekenis van een zin iets te maken heeft met de volgorde waarin de woorden staan.

In alle voorbeelden tot nu toe ging het om goedlopende zinnen. Kiezen we weer een andere volgorde, dan voel je direct aan dat de zin fout is: *Vandaag we eten pannenkoeken.*

De volgorde van de woorden is niet goed, maar je snapt toch direct wat er bedoeld is. En zo'n soort volgorde hoor je vaak gebruiken door mensen om je heen die uit het buitenland komen.

Zet nu de woorden van de voorbeeldzin eens in alfabetische volgorde. Je krijgt dan: *Eten pannenkoeken vandaag we.*

Deze zin is echt helemaal fout. De woorden horen blijkbaar toch in een min of meer vaste volgorde. Voor de juiste volgorde van woorden in een zin gelden dus regels. En die regels bij elkaar vormen een groot deel van de grammatica van het Nederlands. Veruit de meeste van die regels pas jij voortdurend toe als je praat of schrijft, of zelfs denkt. Je vormt immers zelf zinnen waarin de volgorde van de woorden goed is. Ook kun je van de meeste zinnen die je hoort of leest direct aangeven of die zin goed of fout is. Dat zegt je 'taalgevoel', maar eigenlijk is dit taalgevoel hetzelfde als de regels van de grammatica. Die zitten dus in je hoofd. Alleen, je kunt ze niet benoemen. Deze basisgrammatica helpt je die regels boven tafel te halen.

2 Zinsontleden en woordbenoemen

In hoofdstuk 1 heb je gezien dat grammatica gaat over de volgorde van de woorden in een zin. Die volgorde wordt bepaald doordat elk woord in een zin een bepaalde 'rol' speelt. En over die rollen gaan de regels van de grammatica. Om die 'rol' van woorden toe te lichten nemen we weer als uitgangspunt het zinnetje:

Vandaag eten we pannenkoeken.

Je kunt *vandaag* vervangen door bijvoorbeeld *morgen*, *misschien* of *gelukkig*, maar ook door een groepje woorden, bijvoorbeeld *tot onze vreugde*, *als avondeten* of *om zes uur*. Probeer het eens. Blijft de zin volgens jou goed lopen?

In dit voorbeeld spelen *morgen*, *misschien*, *gelukkig*, *tot onze vreugde*, *als avondeten* en *om zes uur* dezelfde rol als *vandaag*. De woorden en groepjes woorden die je onderling kunt vervangen vormen elk steeds hetzelfde **zinsdeel**. De andere onderdelen van de zin, in ons voorbeeld dus *eten*, *we* en *pannenkoeken* zijn de andere zinsdelen. En elk van die zinsdelen speelt een bepaalde rol in de zin. Hoe die rollen van de zinsdelen verdeeld zijn, leer je in deze grammatica. Het gaat dan om **zinsontleden**.

Grammatica gaat ook over woorden. Zoals niet iedere acteur geschikt is om elke rol te spelen, zo kan ook niet elk Nederlands woord alle mogelijke rollen in de zin vervullen. Daarom zijn er ook regels voor woorden. We nemen weer het zinnetje:

Vandaag eten we pannenkoeken.

Vervang *pannenkoeken* eens door *spaghetti* en daarna door *kaasfondue*. De zin blijft goed. Als je er nu even van uitgaat dat alles wat je maar kunt bedenken, eetbaar is, dan kun je *pannenkoeken* vervangen door veel andere woorden. Je krijgt dan bijvoorbeeld: *Vandaag eten we slingerplanten*.

Of:

Vandaag eten we metaal.

Probeer zo ook *pannenkoeken* te vervangen door *tafelpoten*, *krokodillen*, *hout*, *voetbal*, *tevredenheid* en *stommiteiten*. Elke vervanging levert een goede zin op. Je fantasie slaat misschien een beetje op hol, maar de zinnen lopen goed. Dat heet dat ze grammaticaal correct zijn. Maar je kunt niet zomaar alle woorden op de plaats van *pannenkoeken* invullen. Probeer het maar eens met: *waarom*, *uitgesloten*, *tien*, *de*, *bungeejumpen*, *zich of voordat*. Je ziet dat je dan steeds een rare zin krijgt, die niet goed loopt.

Zo kun je ook kijken wat er gebeurt als je *eten* vervangt door een ander woord, bijvoorbeeld:

Vandaag versieren we pannenkoeken. Of:
Vandaag bakken we pannenkoeken.

Wat krijg je als je *eten* vervangt door: *gooien*, *verkopen*, *drinken*, *schenken*, *bezitten*, *bijten*, *verplaatsen* en *lezen*. Elk van deze vervangingen levert een grammaticaal goedlopende zin op. Maar ook hier 'passen' niet alle woorden. Probeer maar eens *eten* te vervangen door: *kaasfondue*, *zwart*, *hun* of *omdat*. Dan krijg je echt idiote zinnen. Er zijn dus woorden die je onderling kunt vervangen en woorden waarbij dat niet kan. Kennelijk zijn er dus verschillende soorten woorden. Het indelen van woorden in woordsoorten is **woordbenoemen**. Ook woordbenoemen leer je met deze basisgrammatica.

3 Werkwoorden

Elke zin vertelt wat er in die zin gebeurt. Vaak drukt één woord de eigenlijke gebeurtenis uit, los van wie of wat er bij die gebeurtenis betrokken is of wanneer of waar die gebeurtenis plaatsvindt. Wat gebeurt er in de volgende zinnen? Het antwoord vind je als je één woord invult achter: *Er wordt of Er werd*

Voorbeeld: *De schilders verfden de deuren groen.* → *Er wordt geverfd.*

Doe het zelf eens met de volgende zinnen:
Ik fiets naar het station.

Er wordt

De vrachtwagen stopte voor het rode licht.

Er werd

Mijn ouders sliepen tot tien uur.

Er werd

De woorden die de gebeurtenis uitdrukken, zijn werkwoorden. Omdat er zo veel soorten gebeurtenissen zijn, zijn er ook erg veel werkwoorden, wel enkele duizenden. Een greep: *kopen*, *fietsen*, *redeneren*, *moeten*, *lopen*, *bewegen*, *veranderen*, *vallen*, *smelten*, *slapen*, *willen*, *zijn*, *drijven*, *vallen* en *opstaan*.

Hoe herken je een werkwoord? Werkwoorden hebben een hoofdvorm die bijna altijd op *-en* eindigt. Dat is de vorm die je in het woordenboek vindt. Die vorm met *-en* aan het eind is het **hele werkwoord**. Als je vóór het hele werkwoord *wij* zet, krijg je een zinnetje, waarin iets over die *wij* gezegd wordt: *wij wandelen*, *wij verhuizen*, *wij demonstreren*, *wij squashen*, *wij zweten*, *wij zullen*, *wij worden*.

In de volgende zinnen wordt ongeveer dezelfde gebeurtenis uitgedrukt, maar niet helemaal.

De schilders verfden de deuren groen.

De schilders hebben de deuren groen geverfd.

De schilders moeten de deuren groen verven.

In de laatste twee zinnen staan de werkwoorden *hebben* en *moeten*. Er kunnen dus meer werkwoorden in één zin staan.

Verder staat er niet meer *verfden*, maar *geverfd* en *verven*. De betekenis van de twee laatste zinnen is ook iets anders dan die van de eerste zin, maar het gaat nog steeds om dezelfde gebeurtenis. Als een werkwoord in z'n eentje de gebeurtenis uitdrukt, is dat een **zelfstandig werkwoord**. De andere werkwoorden, die meehelpen de gebeurtenis uit te drukken, zijn **hulpwerkwoorden**.

Er zijn maar elf hulpwerkwoorden. Dat maakt het makkelijk om ze te herkennen. Het zijn: *hebben*, *worden*, *zijn*, *kunnen*, *moeten*, *mogen*, *willen*, *zullen*, *blijven*, *doen*, *laten*. Hulpwerkwoorden hebben geen zelfstandige betekenis; ze komen alleen voor in combinatie met een zelfstandig werkwoord.